

Openingspeech van Ivan De Vadder, wetstraatjournalist, bij de tentoonstelling 'Verknipt' op 26 augustus 2018 bij Kunstenplatform WARP in Sint-Niklaas.

Beste aanwezigen,

Het tijdschrift **Signaal** is een exponent van een vergeten tijd. De tijd van de propaganda. Een propaganda die maar één doel had: het verheerlijken van het Duitse regime tijdens de Tweede Wereldoorlog. Dat gebeurde op een professionele manier, met grote foto's over het "goede" leven in Duitsland, maar ook met het nieuws van aan het front, altijd triomfantelijk, altijd positief. Wie het tijdschrift leest, -en dat doen in 1943 meer dan 2.5 miljoen mensen- moet overtuigd raken dat het goed leven is in Duitsland. De vrouwen -vrouwen altijd aantrekkelijk en zichtbaar blond op de foto- zijn het symbool ervan, daar, op vakantie naar de Oostzee in de zon, of wulps op skilatten in de bergen. In **Signaal** werd de hele oorlog gebagatelliseerd om het lezerspubliek te animeren, en het werkte.

Om die reden werd het tijdschrift verspreid in zo'n twintig landen als België, Nederland, Frankrijk, de Scandinavische landen, Spanje en Portugal, maar ook Polen, Rusland, verschillende Balkanlanden en zelfs Groot-Brittannië. De titel is niet willekeurig gekozen, omdat het woord "signaal" op een vergelijkbare manier in vele talen voorkomt en telkens met dezelfde betekenis.

Het Signaal is propaganda ten top gedreven.

Propaganda is een oud woord, voor een begrip dat al heel lang bestaat. Van Dale spreekt van "de activiteit om aanhangers te winnen voor bepaalde principes". En dat is ook het verschil met reclame, want dat wil objecten of producten aanprijzen en verkopen, niet zozeer ideeën. Propaganda vertrekt dus van een "geloof", een "overtuiging", en wil die "systematisch" aanprijzen, systematisch door bijvoorbeeld een tijdschrift te drukken dat verspreid wordt in 20 verschillende landen, meestal waar de Duitsers als bezetter aanwezig zijn. Het doel is te kunnen overtuigen om uiteindelijk macht uit te oefenen; in dit geval de weerstand tegen het Duitse regime te verminderen door één gemeenschappelijke vijand te zoeken, het bolsjevisme, en het leven in Duitsland als perfect en rooskleurig voor te stellen.

Propaganda is dus geen onschuldige activiteit, want het richt zich bovendien ook altijd op grote massa's. Het is een term uit de tijd van de massamedia. Een tijdschrift in 20 landen verspreiden is daar één voorbeeld van; radio en televisie zijn andere voorbeelden. En vooral van de radio maakte het Duitse regime ook dankbaar gebruik; omdat het een medium is waarbij je bij uitstek de massa nog kunt bereiken op een simpele manier: met één zender en één ontvanger, het publiek. Ook de televisie slaagt daar nog in, zelfs tot aan de tijd van de versplintering door de opkomst van de commerciële zender. Even houdt het concept van één publieke opinie, één publieke ruimte, stand, noodzakelijk om op een simpele en makkelijke manier aan propaganda te doen.

~

Propaganda heeft als woord de tijd van het internet niet overleefd. Tegenwoordig is het als term vervangen het **fake news**. De definitie van **fake news** is "desinformatie verhuuld als echt nieuws met als doel het beïnvloeden van de publieke opinie".

Veel dichterbij de definitie van propaganda kom je eigenlijk niet.

Fake News is als term is door president Trump populair gemaakt, en bovendien gebruikt hij die tegenwoordig te pas en te onpas, vooral om tegenstanders of persorganen die "informatie" brengen in diskrediet te brengen. Zo noemt Trump elke berichtgeving rond de beïnvloeding van Russische

hackers van de Amerikaanse verkiezingen gewoon “**fake news**”. Het gaat –net als propaganda- opnieuw om een “geloof”, want bewijzen brengt de president vaak niet aan; integendeel, ondanks talrijke bewijzen van de andere zijde (politieke tegenstanders of persorganen) blijft hij de berichten afdoen als “**fake news**”.

Wie was het ook alweer die zei dat “een leugen die maar een keer wordt verteld, een leugen blijft, maar een leugen die duizend keer wordt verteld, wordt de waarheid.”. Voor alle duidelijkheid, het zou om een citaat gaan van de propagandagoeroe Joseph Goebbels.

Nochtans zijn er duidelijke aanwijzingen dat Trump de werkelijkheid niet wil zien. Facebook heeft zelf toegegeven dat er vervalste berichten via zijn platformen de wereld zijn ingestuurd, Twitter heeft accounts geschrapt omdat die hetzelfde probeerden te doen; over het Brexitreferendum en het referendum over de Catalaanse onafhankelijkheid heerst veel onduidelijkheid, omdat er aanwijzingen zijn van beïnvloeding via de sociale media. Het is niet voor niets dat de Amerikaanse overheid een “speciale aanklager” heeft aangesteld om te onderzoeken hoe ver die beïnvloeding is gegaan, en of die ook binnen de Amerikaanse politieke wereld heeft plaatsgevonden.

Door telkens naar het begrip “fake news” te grijpen, veegt president Trump die werkelijkheid elke in één klap van de tafel. In de plaats komt vaak iets anders. “Iets anders” waaraan in tegenstelling tot het “fake news” wel geloofd wordt gehecht, vaak zijn het samenzweringstheorieën, zoals Q.

Q of Qanon verwijst naar de meest recente, en misschien wel de meest bizarre samenzweringstheorie onder de Trump-aanhangers. Het eerste online bericht van de mysterieuze bron, die nu Q wordt genoemd, verscheen afgelopen herfst. Het is niet duidelijk of Q een man, een vrouw of een groep mensen is, maar de bron doet zich voor als iemand met een zeer hoog profiel binnen de Amerikaanse overheid, die toegang heeft tot uiterst geheime informatie (het Q-niveau betekent toegang tot informatie die ‘top secret’ is).

Het vertrouwen in een dergelijke bron leidt tot een politiek explosief en giftig klimaat waarin waanzinnige complottheorieën vanop het internet ook in het echte leven gevaarlijk kunnen worden. Dat werd bewezen in december 2016, toen naar aanleiding van Pizzagate een man met een aanvalswapen een restaurant in Washington binnenliep, overtuigd dat hij er een Democratische pedofielenclub zou aantreffen. Pizzagate is een samenzweringstheorie waarbij werd verspreid dat Hillary Clinton en haar campagneleider John Podesta een pedofielen netwerk organiseerden vanuit de kelder van een pizzeria in Washington, D.C.

Quod non dus, mocht u makkelijk geloof hechten aan samenzweringen, fake news of propaganda. Want Het gaat wel degelijk om “fake news”, desinformatie dus, verhuuld als echt nieuws, met het doel van het beïnvloeden van de publieke opinie over Hillary Clinton, de Democratische partij, en de media die volgens de omgeving van de Trump bewust de kamp kiezen van Clinton, zoals CNN of The New York Times.

~

Is er dan geen verschil tussen fake news en propaganda? Toch wel, ondanks het feit dat het meest recente medium –dat internet- bij uitstek een massamedium is, vormen zender én ontvanger nooit meer één homogene groep. Internet heeft de wereld van zender en ontvanger grondig door elkaar geschud. Er zijn voortaan ontelbare veel zenders. En vooral ontelbaar veel ontvangers. De titel van deze tentoonstelling ‘VERKNIPT’ past als een handschoen op de huidige situatie.

Om toch een beetje orde in die chaos te krijgen, hebben bedrijven als Facebook, Google en de andere giganten wiskundige algoritmes ontwikkeld. Die algoritmes zorgen ervoor dat jij als ontvanger –zonder het zelf te beseffen- aangeeft welke boodschappen je graag ontvangt. Dat algoritme zorgt

ervoor dat je als het ware in een tunnelvisie terechtkomt, of wanneer je het van een andere perspectief bekijkt in een echokamer. De echokamer van je eigen meningen. En in die echokamer van je eigen mening, kom je op den duur alleen je eigen mening nog tegen. Of liever, je ontvangt alleen de berichten die je nog graag wil ontvangen.

Dat is onschuldig wanneer het gaat over bloemschikken of paardrijden. Het wordt minder onschuldig wanneer het gaat over een politieke mening. De volgelingen van Q bijvoorbeeld worden geregeld ondergedompeld in berichten die vooral passen in de samenzweringstheorieën, ze zullen ook niet of nauwelijks nog berichten te zien krijgen die die theorieën tegenspreken of ontmaskeren. Ze zullen er stilaan van overtuigd raken dat die samenzweringstheorieën ook de werkelijkheid vormen en de waarheid.

Je gaat als het ware je eigen fake news geloven.
In die zin is "fake news" propaganda op doping.

Met andere woorden, de middelen om propaganda te voeren zijn nog nooit zo krachtig geweest. Bij propaganda hoort ook de connotatie dat de ontvanger eigenlijk niet goed beseft welk wereldbeeld bij voorgeschoteld krijgt. Propaganda leidt de ontvanger om de tuin. Tegenwoordig leidt **fake news** je permanent om de tuin.

Er is dus ook niemand meer die de propaganda kan ontmaskeren. En dat is het meest zorgwekkende aan de huidige situatie. Niet alleen is het zenderlandschap volledig verknipt, niet alleen zorgen algoritmes voor een echokamer van de eigen overtuiging, er is ook nauwelijks iemand meer om de huidige propaganda te doorprikken.

Traditioneel gebeurde dat door journalisten. Maar tegenwoordig worden in de eerste plaats journalisten en media-instellingen fake news verweten. President Trump is de eerste om een nieuwsinstellingen als CNN of the New York Times te beschuldigen van fake news, wanneer die berichten bijvoorbeeld over het onderzoek naar de inmenging van Russen bij de verkiezingen in de Verenigde Staten.

Onderzoek leert ons dat vooral wie zichzelf rechts situeert in het politieke spectrum journalisten en media wantrouwt. In die mate dat mensen met zo'n politieke overtuiging vinden dat het nieuws dat media en journalisten brengen niet waar kan zijn. Of beter, ze vinden dat media en journalisten brengen niet meer het juiste nieuws brengen, en dat er ander nieuws is dat beter is, of dichter bij de waarheid staat.

Maar de éne waarheid vervangt de andere waarheid niet. Zo werkt het niet. Dat is net wat ik probeerde aan te geven: dé waarheid bestaat niet meer. Het is bijna geworden "ieder zijn eigen waarheid". Als journalist vind ik dat een zorgwekkende evolutie, en tegelijk een boeiende evolutie, want ik besef ook al langer dat het onmogelijk is om "één waarheid" te brengen. De enige objectiviteit ligt 'm in het toegeven dat de waarheid subjectief is. Maar dat is een moeilijke werkelijkheid die alleen functioneert wanneer je goed beseft wat dat betekent. Want het is zoveel makkelijker om te geloven in één waarheid, die waarheid die je het beste bevalt.

Vandaar dat ik uitkijk naar deze tentoonstelling; want misschien rest er ons maar één reddingsboei: de blik van de kunstenaar. Misschien kan de kunstenaar die aan de slag gaat met propagandamateriaal ons toch nog een helpende hand bieden in de zoektocht naar de waarheid. Ik wens u alvast nieuwsgierig.

Dank u wel!